

Construction and Validation of Subjective Well-Being for Families¹

Mitra Kheirani² | Bagher Saroukhani³ | Mehrdad Navabakhsh⁴

DOR: 20.1001.1.26454955.1404.20.73.12.2

Abstract

The present article aimed at construction and validation of subjective well-being model for the families. The research was done in mix-method way, consisted of qualitative and quantitative phases. The statistical population in qualitative phase consisted of all experts of family and social well-being domain of Tehran city during 2023, however in quantitative phase, it consisted of family sociology professors of Tehran universities during 2024. The sample case of qualitative phase up to theoretical saturation was 15 experts who were selected in snow-sampling way, in quantitative phase also 100 professors were selected in available random way. The qualitative data was collected through a semi-structural questionnaire, the researcher- designated questionnaire was applied for the quantitative data. The validity of questionnaire, in qualitative phase, was estimated through inner validity and the reliability was gained through re-test reliability, however in quantitative phase was validated through content construct validity and the reliability was gained through Cronbach alpha. The qualitative data was analyzed in "content analysis" way, the "exploratory factor analysis" was also applied to analyze the data in quantitative phase. According to the obtained results of the qualitative phase, among 236 initial codes, 70 categorized codes, 14 sub-themes and 4 basic themes were identified for subjective well-being consisted of 1. Individual feeling of merriment and happiness, 2. Collective feeling of merriment and happiness, 3. Individual subjective quality of life, 4. Collective subjective quality of life, and the intended model was designed afterward. Also, the construct validity and recognized item factorization through exploratory factor analysis, were done for quantitative data analysis; the subjective well-being model for the families was validated and approved eventually.

Key words: Subjective Well-being, Merriment and Happiness Feeling, Subjective Quality of Life, Families.

Research Paper

Received:
19 March 2024

Revised:
24 October 2024

Accepted:
20 July 2025

Published:
04 January 2026

P.P: 353-377

ISSN: 2645-4955
E-ISSN: 2645-5269

1. The present article is retrieved from Ph.D dissertation in sociology major with social groups tendency with the title "The analysis of cultural capital and subjective well-being sociology among Tehrani families(Couples) during 2021".
2. Ph.d Candidate in Sociology Major, Social Sciences Faculty, Sciences and Researches Branches, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: Saroukhani@ut.ac.ir.
3. The Professor of Sociology, Sciences and Researches Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
4. The Professor in Sociology Major, Sciences and Researches Branches, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Cite this Paper: Kheirani'M & Saroukhani'B, Navabakhsh'M.(2025). Construction and Validation of Subjective Well-Being for Families, The Women and Families Cultural-Educational, 353–377.

Publisher:
Imam Hossein University.

©
The Author(s).

۷۳

سال بیستم
زمستان ۱۴۰۴

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۲۹
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۸/۰۳
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۲۹
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۰/۱۴
صص: ۳۵۳-۳۷۷

شاپا چاپ: ۲۶۴۵-۴۹۵۵
الکترونیکی: ۲۶۴۵-۵۲۶۹

ساخت و اعتبارسنجی الگوی رفاه ذهنی خانواده^۱

میترا خیرانی^۲ | باقر ساروخانی^۳ | مهرداد نوابخش^۴

چکیده

هدف مقاله حاضر ساخت و اعتبارسنجی الگوی رفاه ذهنی خانواده بود. روش تحقیق ترکیبی، شامل دو مرحله کیفی و کمی بود. جامعه آماری در مرحله کیفی شامل خبرگان در حوزه‌ی خانواده و رفاه اجتماعی شهر تهران در سال ۱۴۰۱ و در مرحله کمی شامل اساتید جامعه‌شناسی خانواده دانشگاه‌های شهر تهران در سال ۱۴۰۲ بود. حجم نمونه در مرحله کیفی ۱۵ نفر تا رسیدن به اشباع نظری به روش گلوله‌برفی و در مرحله کمی ۱۰۰ نفر به روش تصادفی در دسترس بود. برای گردآوری داده‌های بخش کیفی از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و برای بخش کمی از پرسشنامه‌ی محقق‌ساخته استفاده شد. جهت سنجش اعتبار پرسشنامه بخش کیفی از اعتبار درونی و برای سنجش پایایی از پایایی بازآزمون و جهت سنجش اعتبار پرسشنامه بخش کمی از اعتبار محتوایی و سازه‌ای و برای پایایی از آلفای کرون‌باخ استفاده شد. برای تحلیل داده‌های کیفی از روش «تحلیل مضمون» و برای تحلیل داده‌های کمی از «تحلیل عاملی اکتشافی» استفاده شد. یافته‌ها در بخش کیفی از بین ۲۳۶ کد اولیه، ۷۰ کد طبقه‌بندی شده، ۱۴ مضمون فرعی و ۴ مضمون اصلی برای رفاه ذهنی شامل: ۱- احساس نشاط و شادی فردی ۲- احساس نشاط و شادی جمعی ۳- کیفیت زندگی ذهنی فردی ۴- کیفیت زندگی ذهنی جمعی شناسایی و الگوی مورد نظر طراحی شد. در بخش کمی نیز اعتبار سازه‌ای و عامل‌بندی گویه‌های عوامل شناسایی شده با استفاده از تحلیل عاملی اکتشافی انجام و در نهایت الگوی رفاه ذهنی خانواده اعتبارسنجی و تایید شد.

کلیدواژه‌ها: رفاه ذهنی؛ احساس نشاط و شادی؛ کیفیت زندگی ذهنی؛ خانواده.

- ۱- مقاله حاضر مستخرج از رساله دکتری رشته جامعه‌شناسی گرایش گروه‌های اجتماعی تحت عنوان «تحلیل جامعه‌شناختی سرمایه فرهنگی و رفاه ذهنی خانواده‌های تهرانی (زوجین) در سال ۱۴۰۰» می‌باشد.
- ۲- دانشجوی دکتری، گروه جامعه‌شناسی علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
- ۳- نویسنده مسئول: استناد، گروه جامعه‌شناسی علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
- ۴- استناد، گروه جامعه‌شناسی علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

Email: Sarokhani@ut.ac.ir

استناد: خیرانی، میترا؛ ساروخانی، باقر؛ نوابخش، مهرداد. (۱۴۰۴). ساخت و اعتبارسنجی الگوی رفاه ذهنی خانواده؛ فرهنگی-

تربیتی زنان و خانواده؛ ۳۷۷-۳۵۳. DOR: 20.1001.1.26454955.1404.20.73.12.2

©
نویسندگان.

ناشر: دانشگاه جامع امام حسین (ع)

OPEN ACCESS

مقدمه و بیان مسئله

مهمترین نهاد اجتماعی هر جامعه‌ای خانواده^۱ است. خانواده برای انجام رسالت‌های کلیدی‌اش باید کانونی پر از مهر، محبت، آرامش و احساس امنیت و نشاط باشد (امیرمظاهری و قدربند فرد شیرازی، ۱۳۹۳: ۲۸). تا چند دهه پیش اعضای خانواده به‌ویژه مرد خانواده بدنبال کسب رفاه عینی^۲ و کسب درآمد مالی در جامعه بود و برای رفاه حال اعضای خانواده تلاش می‌کرد. با گذشت زمان و همزمان با ظهور تکنولوژی^۳ و مدرنیته^۴، سبک زندگی در خانواده تغییر یافت. خانواده، دیگر فقط به کسب رفاه مالی بسنده نکرد. توجه به سطح بالاتری از رفاه در جهت احساس رضایت^۵ و کیفیت زندگی^۶ در کنار احساس شادی^۷ در خانواده، بعد دیگری از رفاه را برای خانواده دارای اهمیت نمود که نظریه پردازان از آن به «رفاه ذهنی»^۸ یاد می‌کنند. رفاه ذهنی به احساسات، شناخت‌ها و تجارب فردی مربوط می‌شود و ماهیت ذهنی دارد (صالحی شهرکی و شیانی، ۱۳۹۸: ۱۳۹).

توجه به رفاه ذهنی یکی از تحولات معمول در خانواده‌های امروزی می‌باشد. در حقیقت توجه به رفاه ذهنی در قالب خانواده از اهمیت زیادی برخوردار است. اعضای خانواده اعم از پدر، مادر و فرزندان با توجه به موقعیت اجتماعی خود انتظاراتی از زندگی دارند که در صورت دستیابی به آنها احساس رضایت کرده و به گونه‌ای دارای رفاه ذهنی خواهند بود.

اما آنچه مبرهن است در جامعه شهری ایران، افراد به حدی خود را غرق در خواسته‌های خود کرده‌اند که از زندگی معمول خویش نیز لذت نمی‌برند. چرا که این افراد نحوه شاد زیستن را نیاموخته‌اند. همیشه خود را درگیر خواسته‌ها و بلندپروازی خود کرده و از زندگی روزانه خود به امید دستیابی به ثروت بیشتر؛ کسب مقام بالاتر و یا دستیابی به علم و دانش افزون‌تر، غافلند. این گونه از خانواده‌ها علی‌رغم دارا بودن مقام و ثروت و درجات بالایی علمی؛ هنوز چیزی در زندگی خود کم دارند که برای دستیابی به آن؛ همه زندگی خود را فدا کرده و به نوعی امروز خود را فدای فردای نیامده کرده‌اند. بازتاب چنین رفتاری موجب از دست دادن تعادل بدن و نهایتاً بیماری

1. Family
2. Objective Well-being
3. Technology
4. Modernity
5. Satisfaction
6. Quality of Life
7. Happiness Feeling
8. Subjective Well-being

جسمانی و روانی^۱ آنها گشته، در نتیجه با هر موفقیتی احساس شادی و رضایت از زندگی^۲ نمی‌کنند. بنابراین در دو دهه اخیر و با توجه به مشاهده چنین معضلاتی در زندگی افراد و خانواده‌ها؛ توجه به مساله رفاه ذهنی قوت گرفته است و این همان دغدغه محققین جهت ترغیب به انجام تحقیق حاضر می‌باشد.

رفاه ذهنی در بین همه افراد یکسان نیست. چرا که تعریف افراد جامعه و حتی در بین اعضای خانواده از رفاه ذهنی، به فراخور نیازها و نوع سبک زندگی‌شان متفاوت است. در حقیقت رفاه ذهنی برای هر فرد و خانواده‌ای یک آستانه دارد. مسئله‌ای که در این تحقیق مورد توجه قرار گرفته است؛ اینست که چگونگی روش‌های دستیابی به رفاه ذهنی در جامعه، خانواده و مدرسه به افراد آموزش داده نشده است. در واقع توجه به رفاه ذهنی یک مسئله و یک جریان اجتماعی است که با توجه به خلاء موجود در تحقیقات اجتماعی، جای مطالعه دارد. در خانواده نیز دو ستون اصلی خانه که زن و شوهر هستند، در رفاه ذهنی خانواده بیشترین نقش را دارند. در حقیقت زوجین با تجاربی که در خانه، جامعه و محیط کار کسب کرده‌اند و با توجه به نیازها و احساسات خود و سایر اعضای خانواده رفاه ذهنی مختص خانواده خود را در زندگی خانوادگی در نظر دارد. با توجه به اینکه سطح تحصیلات، نوع شغل، وضعیت مالی و بسیاری از عوامل فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی در شکل‌گیری رفاه ذهنی خانواده‌ها تاثیر گذارند؛ لذا هر خانواده‌ای دارای رفاه ذهنی متفاوتی می‌باشد. از آنجایی که رفاه ذهنی در پی رفاه عینی محقق می‌گردد، لذا احساس موفقیت و شادکامی^۳ در کنار رضایت از زندگی و کیفیت زندگی می‌تواند رفاه ذهنی خانواده‌ها را تشکیل دهند.

ناگفته نماند که رفاه ذهنی مقوله‌ای است که از نظر افراد مختلف با توجه به ویژگی‌های شخصیتی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و ... دارای تعریف متفاوتی می‌باشد و این مقوله بیشتر در روانشناسی مورد کاربرد قرار گرفته است. رفاه ذهنی در جامعه‌شناسی نظریه و تعریف واحدی ندارد. در نتیجه محققان برای سنجش آن همیشه دچار مشکل بوده‌اند. بنابراین جهت دستیابی به یک تعریف واحد و معتبر از رفاه ذهنی در جامعه‌شناسی، از تعریف روانشناسی رفاه ذهنی و

1. Mental and Physical Illnesses

2. Life Satisfaction

3. Happiness

سازمان بهداشت جهانی بهره گرفته‌اند که رفاه ذهنی احساس نشاط و شادی به‌همراه کیفیت زندگی ذهنی افراد در خانواده، محیط شغلی و جامعه تعریف شده است. پژوهش‌های اندکی نیز در جامعه‌شناسی در خصوص رفاه ذهنی افراد در سال‌های اخیر انجام شده که بیشتر پژوهش‌های صورت گرفته به صورت پیمایشی برای افراد در گروه‌های مختلف نظیر کارکنان سازمانها و افراد جامعه انجام شده است. اما پژوهشی که به سنجش رفاه ذهنی خانواده‌ها پرداخته باشد، یافت نشد و این یکی از خلاءهای تحقیق حاضر را نشان می‌دهد. همچنین نبود ابزار اندازه‌گیری استاندارد برای سنجش رفاه ذهنی در موضوعات جامعه‌شناسی خلاء اصلی پژوهش حاضر را نشان می‌دهد که محققین جهت پر کردن خلاء موجود در پژوهش حاضر به ساخت الگوی رفاه ذهنی به صورت کیفی و اعتبارسنجی ابزار اندازه‌گیری الگوی مزبور به صورت کمی پرداخته‌اند. بنابراین پژوهش حاضر با هدف سنجش رفاه ذهنی خانواده‌ها، درصدد پاسخگویی به این سوال است که چه الگویی می‌توان برای رفاه ذهنی خانواده ساخت و اعتبارسنجی کرد؟

مبانی نظری

برونی و پورتا^۱ رفاه ذهنی را به عنوان حالتی از رفاه که هم شامل عنصر شناخت و عنصر دل‌بستگی است، تعریف می‌کنند (به نقل از هزارجریبی و صفری شالی، ۱۳۹۱: ۳۶) و بر این باورند که رفاه ذهنی از چهار جزء و عنصر تشکیل می‌شود: ۱. عواطف خوشایند ۲. عواطف ناخوشایند ۳. قضاوت درباره زندگی یا سنجش وضعیت زندگی ۴. رضایت در مورد مسائل زمینه‌ای نظیر ازدواج، سلامتی، اوقات فراغت و ... در این رویکرد منظور از رفاه ذهنی، خوشحال بودن است - رویکرد ارسطویی به شادی - در حالی که مفاهیمی مثل رضایت و نشاط بیشتر به معنای احساس شادی است - رویکرد لذت‌گرایانه - و در قالب شادی خود را نشان می‌دهد (تمیزی‌فر، ۱۳۸۹؛ به نقل از بارگاهی و کبیری، ۱۳۹۴: ۱۵).

رفاه ذهنی مفهومی چندبعدی است که برای شناخت و بررسی آن لزوماً ابعادش باید مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. دینر و سو^۲ بیان می‌کنند «رفاه ذهنی همراه با شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی، یکی از روش‌های اصلی ارزیابی کیفیت زندگی جوامع است» (صالحی شهرکی و

1. Broni & Porta
2. Suh

شیانی، ۱۳۹۸: ۱۴۲). در دیدگاه دینر دو جنبه از رفاه ذهنی حائز اهمیت است. یکی جنبه شناختی که به صورت رضایت فرد از زندگی تصور می‌شود و دیگری جنبه عاطفی که معمولاً به صورت احساس شادی یا ناراحتی افراد یا تعادل میان احساس خوشایند و ناخوشایند در نظر گرفته می‌شود (همان منبع).

زیمل^۱ جزء اولین جامعه‌شناسانی است که به مسئله شادی توجه داشته است. از نظر زیمل، شادی یک حالت کلی ذهن است که به توصیف شخصیت عاطفی انسان می‌پردازد. زیمل شادی را انعکاس حرکت مستمر زندگی توصیف می‌کند که در ورطه زندگی می‌افتد (زینگرل^۲، ۲۰۰۰: ۴۶۶). پاتنام^۳ معتقد است شادی به صورت کلی، درجه‌ای از قضاوت‌های شخص نسبت به کیفیت عمومی زندگی خود به عنوان یک کل مطلوب است. به عبارت دیگر فرد تا چه اندازه تداوم زندگی خود را دوست دارد (پاتنام، ۱۹۹۶: ۱۰).

بینش آگوست کنت^۴ این بود که شادمانی نیازمند دانشی نظام‌مند از جهانی است که ما در آن زندگی می‌کنیم. به ویژه در مورد اموری که می‌توانیم کم و بیش آن را تغییر دهیم. به طور کلی خوش‌بینی پوزیتویسم با شادمانی پیوند خورده است. پس از چیره شدن بر بحران‌های اخیر، دوره اثبات‌گرایی بعدی، دوره شادمانی خواهد بود (موسوی، ۱۳۹۲: ۵۰۲).

امیل دورکیم^۵ بی‌هنجاری را ناشی از نبود معیارهای روشن برای راهنمایی رفتار در حوزه زندگی اجتماعی می‌داند. وی فقدان هنجارهای مجاز شادی را باعث بروز بی‌هنجاری در رفتار شادی می‌داند (فرانسیس^۶، ۱۹۹۹: ۶۷).

لایارد^۷ معتقد است که بدون شک، ثروت در احساس شادی و نشاط نقش مهمی دارد. ولی اینکه پیشرفت اقتصادی و افزایش قدرت خرید مردم به بالا رفتن میزان نشاط و احساس خوشبختی منجر شود، ادعای پذیرفتنی نیست. دلیلش هم این است که در جوامع صنعتی که ثروت و درآمد بیشتری دارند و جامعه هم صنعتی‌تر شده است، افراد جامعه بیشتر افسرده و غمگین هستند و از زندگی خود احساس لذت نمی‌کنند.

1. Simmel
2. Zingerle
3. Putnam
4. Comte
5. Durkheim
6. Francis
7. Layard

به اعتقاد وینهوون^۱ شادکامی ارزیابی کلی و ذهنی فرد از زندگی خود است که نشان می‌دهد زندگی مطلوب را چه می‌بیند، این زندگی چگونه انتظاراتش را برطرف می‌کند و غیره (وینهوون، ۱۹۹۸: ۲۶۷ و ۱۹۹۵: ۲۲). در واقع «ارزیابی فرد از مطلوبیت کیفیت کل زندگی» همان شادکامی است (وینهوون، ۱۹۹۸: ۲۳۳).

مفهوم کیفیت زندگی نزد جامعه‌شناسان، نیازهای اساسی زندگی روبه‌رشد و رضایت‌بخش، فقر و محرومیت اجتماعی، انسجام اجتماعی، نوع‌دوستی و از خودگذشتگی در میان جماعت را دربرمی‌گیرد (فیلیپس^۲، ۲۰۰۶: ۲۷۶). کیفیت زندگی به عنوان معیاری برای سنجش میزان برآورده شدن نیازهای روحی، روانی و مادی جامعه و خانواده تعریف شده است (پال و کمار^۳، ۲۰۰۵؛ به نقل از کوچکی‌نژاد، رمضان‌زاده، معصوم‌پور و فتاحی، ۱۳۹۰: ۳).

فیلیپس کیفیت زندگی را در ابعاد فردی و جمعی مورد بررسی قرار می‌دهد که در سطح فردی مولفه‌های عینی و ذهنی را شامل می‌شود. لازمه کیفیت زندگی فردی در بعد عینی، تأمین نیازهای اساسی و برخورداری از منابع مادی جهت برآوردن خواست‌های اجتماعی شهروندان است و در بعد ذهنی به داشتن استقلال عمل در افزایش رفاه ذهنی شامل لذت‌جویی، رضایتمندی، هدفداری در زندگی و رشد شخصی، رشد و شکوفایی در مسیر سعادت و دگرخواهی، مشارکت در سطح گسترده‌ای از فعالیت‌های اجتماعی مربوط می‌شود. همچنین کیفیت زندگی در بعد جمعی آن بر ثبات و پایداری محیط فیزیکی و اجتماعی، منابع اجتماعی درون گروه‌ها و جوامعی که در آن زندگی می‌کنند، شامل انسجام مدنی، همکوشی و یکپارچگی، روابط شبکه‌ای گسترده و پیوندهای موقتی در تمامی سطوح جامعه، هنجارها و ارزش‌هایی اعم از اعتماد، نوع‌دوستی و رفتار دگرخواهانه، انصاف، عدالت اجتماعی و برابری طلبی تأکید دارد (فیلیپس، ۲۰۰۶: ۲۴۲).

در خصوص شناسایی شاخص‌های رفاه ذهنی خانواده و همچنین ساخت و اعتبارسنجی الگو در داخل و خارج از کشور تاکنون تحقیقی صورت نگرفته است و بیشتر در خصوص عوامل موثر بر رفاه ذهنی افراد در اقشار مختلف صورت گرفته که در ادامه به عمده‌ترین تحقیقات مشابه با پژوهش حاضر اشاره می‌گردد. نتایج پژوهش‌های

1. Veenhoven
2. Philips
3. Pal & Kumar

آده دجی، اولونیساکین، بوچکیک، متزنر، سابدز^۱ و همکاران (۲۰۲۳) در مطالعه شاخص‌های چندبعدی رفاه نشان می‌دهد که این متغیر، در زمینه‌های فرهنگی-اجتماعی شکل‌دهنده تجارب فردی/گروهی قابل درک است. همچنین در کنار عوامل مؤثر جهانی، برخی عوامل خاص منطقه‌ای بر تجربه رفاه و سلامتی افراد تأثیر می‌گذارند. نتایج پژوهش‌های خسروی و دالوند (۱۴۰۲) نیز نشان می‌دهد که احساس رفاه، نسبی است و برداشت افراد از شرایط عینی زندگی و واقعیت‌های موجود، تعیین‌کننده احساس افراد درباره زندگی و کیفیت آن است که می‌تواند احساس خوشبختی یا بدبختی نسبت به آن را نیز شکل دهد. ریس^۲ (۲۰۱۷) دو عامل مهم محرومیت مالی و زمان‌گذراننده شده با خانواده را در توضیح تغییرات ساختاری خانواده و رفاه ذهنی فرزندان شناسایی نموده‌اند. از بین این دو عامل، میزان زمان سپری شده با خانواده پیش‌بینی‌کننده قوی‌تری در تبیین عدم رضایت از زندگی فرزندان و در نتیجه رفاه ذهنی اندک ایشان بوده است. در واقع مطالعه صورت گرفته نشان می‌دهد عملکرد خانواده برای رفاه ذهنی فرزندان مهمتر از ساختار خانواده می‌باشد. نتایج تحقیق شیروانی ناغانی، ادریسی و مشیر استخاره (۱۴۰۱) حاکی از آن است که تعلقات باعث می‌شوند افراد ترجیحات منطقی اتخاذ کنند، سرمایه‌گذاری اجتماعی کنند، حساس باشند و از این طریق به تعدیل انگیزه‌های منفی خود پردازند و در نتیجه احساس رضایت و خوشبختی داشته باشند.

با توجه به نتایج پژوهش‌های داخلی و خارجی مطروح، تاکنون برای رفاه ذهنی خانواده الگویی ساخته و اعتبارسنجی نشده است و پژوهشگران بیشتر به شناسایی شاخص‌های رفاه ذهنی سازمان‌ها در حالت کلی اکتفاء کرده‌اند. بنابراین در مقاله حاضر جهت پر کردن خلاء موجود؛ به ساخت الگو و اعتبارسنجی ابزار رفاه ذهنی خانواده پرداخته شده است که از این حیث دارای نوآوری می‌باشد و برای محققان آتی، الگو و ابزار اعتباریابی شده می‌تواند منبع معتبری جهت سنجش رفاه ذهنی خانواده باشد.

1. Adedeji, Olonisakin, Buchcik, Metzner & Tsabedze
2. Rees

روش‌شناسی تحقیق

روش تحقیق در مقاله حاضر در دو بخش مجزا به صورت کیفی - کمی انجام پذیرفت:

بخش اول: با روش کیفی و استفاده از مصاحبه نیمه ساختاریافته انجام گرفته است. نمونه‌های انتخاب شده شامل اساتید و مدرسان دانشگاه‌های مختلف شهر تهران در حوزه جامعه‌شناسی خانواده و رفاه اجتماعی بود که به صورت مصاحبه‌ی رو در رو با ایشان در دفتر کار و یا محل کار آنها انجام شد. جهت تعیین نمونه مورد مطالعه، برخی خبرگان شناسایی شدند و پس از طی مصاحبه نیمه ساختاریافته با ایشان و به روش نمونه‌گیری هدفمند و گلوله برفی؛ نمونه‌های مناسب دیگر شناسایی و مورد مصاحبه قرار گرفتند و تا حصول اشباع نظری با ۱۵ نفر از خبرگان ادامه یافت.

برای تحلیل داده‌ها از روش «تحلیل مضمون»^۱ استفاده شده است. مراحل تجزیه و تحلیل داده‌ها براساس تقسیم‌بندی بلوکات، شریفی و افکانه (۱۳۹۹) به شرح زیر است:

مرحله اول آشنایی با داده‌ها: محقق پس از گردآوری داده‌ها و مصاحبه‌ها، به طور مکرر به آنها مراجعه و داده‌ها را مطالعه کرده و نسبت به داده‌ها تسلط کافی پیدا کرده و به اصطلاح در داده‌ها غوطه‌ور شد.

مرحله دوم ایجاد کدهای اولیه: مرحله دوم زمانی شروع شد که محقق داده‌ها را خوانده و با آشنایی پیدا کرده است. این مرحله شامل ایجاد کدهای اولیه از داده‌ها بوده است. کدها یک و یژگی داده‌ها را معرفی می‌نمایند که مضمون خاصی را نمایندگی می‌کند. در این پژوهش پس از مطالعه داده‌ها ۲۳۶، کد اولیه استخراج گردید.

مرحله سوم ایجاد کدهای طبقه‌بندی شده: در این مرحله پس از دسته‌بندی کدهای اولیه پژوهش، ۷۰ کد طبقه‌بندی شده‌ی هم‌موضوع استخراج شد.

مرحله چهارم جستجوی مضامین: در این مرحله با دسته‌بندی کدهای هم‌موضوع در یک طبقه، ۱۴ دسته مفهومی در قالب ۴ محور استخراج شد که مضامین بالقوه محسوب می‌شدند.

1. Thematic

مرحله پنجم بازبینی و نام‌گذاری مضامین: در این مرحله، از مجموع ۲۳۶ کد اولیه و ۷۰ کد طبقه‌بندی شده هم‌موضوع شکل گرفته، ۱۴ مضمون فرعی و ۴ مضمون اصلی شناسایی شد. در ادامه ۴ مضمون اصلی شناسایی شده با کمک ادبیات برجسب‌گذاری شد. مرحله ششم تهیه گزارش: مرحله ششم زمانی شروع شد که محقق مجموعه‌ای از مضمون‌های اصلی در اختیار داشت. این مرحله شامل تحلیل پایانی و نگارش گزارش است. با انجام مراحل مذکور و مطالعه مضمون‌های اصلی و فرعی و کدهای آنها، محقق به چهار مضمون اصلی به عنوان شاخص‌های رفاه ذهنی خانواده دست یافت. برای اعتبار نیز سعی شد تا شیوه مصاحبه‌ها شامل شروع مصاحبه، ورود به بحث و سیر پرسش‌ها، به گونه‌ای هدایت شود تا از پراکنده‌گویی جلوگیری شود. مصاحبه‌ها در دفتر کار افراد ترتیب داده شد. بیشتر زمان مصاحبه‌ها به شناسایی مفهوم، ابعاد و شاخص‌های رفاه ذهنی خانواده‌های ایرانی اختصاص یافت؛ برای سنجش پایایی پژوهش نیز از پایایی بازآزمون استفاده شد. کدگذاری‌های مجدد توسط دو نفر از همکاران نیز صورت گرفت که اشتراک ۹۲ درصدی حاصل شد.

بخش دوم: با روش کمی و ساخت پرسشنامه محقق ساخته‌ای مستخرج از الگوی شناسایی شده در مرحله قبل (مصاحبه با خبرگان) انجام گرفت. جامعه آماری این مرحله را کلیه اساتید و کارشناسان در حوزه‌ی جامعه‌شناسی خانواده و رفاه اجتماعی ساکن در شهر تهران در سال ۱۴۰۲ تشکیل دادند که ۱۰۰ نفر از آنها به روش تصادفی در دسترس؛ مورد مطالعه و سنجش قرار گرفتند. برای تحلیل داده‌ها و تایید الگوی رفاه ذهنی خانواده از روش تحلیلی و با استفاده از نرم افزار spss و تکنیک تحلیل عاملی اکتشافی^۱ بهره گرفته شد. جهت تعیین اعتبار پرسشنامه نیز از اعتبار محتوایی و سازه‌ای و جهت پایایی پرسشنامه نیز از آلفای کرون‌باخ استفاده شد.

سؤال تحقیق

چه الگویی می‌توان برای سنجش رفاه ذهنی خانواده ساخت و اعتبارسنجی نمود؟

یافته‌ها

در جداول (۱) تا (۴) اطلاعات مربوط به مضامین اصلی حاصل از مجموع مضامین فرعی و کدهای طبقه‌بندی شده مستخرج از جملات مصاحبه‌ها ارائه شده است.

جدول ۱. مضمون اصلی و فرعی حاصل از طبقه‌بندی موضوعی منتج از کدهای اولیه متغیر احساس نشاط و شادی فردی خانواده (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

مضمون اصلی	مضامین فرعی	جمله‌های طبقه‌بندی شده	تعداد خبرگان
احساس نشاط و شادی فردی	دلبستگی‌های فردی در زندگی	زندگی در مناطق بالای شهر، دارا بودن خانه با متراژ بالا، دارا بودن ویلا و ...	۱۵
		داشتن ماشین مدل بالا، دارا بودن شغل مناسب با پرستیژ و درآمد بالا	۱۴
		داشتن مدرک تحصیلی آکادمیک	۱۳
		دارا بودن تعلقات خانوادگی (همسر و فرزند و ...)	۱۵
		عضویت در شبکه‌های اجتماعی و فعالیت‌های مختلف در آنها	۱۲
	احساس کارآمدی فردی	توانایی انجام وظایف محوله در خانواده به عنوان همسر، پدر یا مادر	۱۴
		توانا برقراری و رعایت نظم و مقرارت در خانواده، توان تقسیم کار در خانه	۱۳
		توانایی برقراری ارتباط عاطفی با همسر، توانایی برقراری ارتباط صمیمانه با فرزندان	۱۳
	احساس سعادت‌مندی و رفاه	توانایی زن یا شوهر در برقراری آسایش در زندگی خانوادگی	۱۵
		توانایی کنترل آرامش فکری در خانواده	۱۴
		مدیریت شوهر در تطابق درآمد خانواده با نیازهای زندگی خانواده	۱۴
		توانایی برقراری آسایش جسمی، روانی و مالی برای اعضاء خانواده	۱۳
		کمک به حفظ نشاط در بین اعضاء خانواده	۱۳

یافته‌های حاصل از جدول (۱) نشان می‌دهد شاخص‌های رفاه ذهنی خانواده در مضمون اصلی «احساس نشاط و شادی فردی» شامل ۳ مضمون فرعی و ۱۸ کد طبقه‌بندی شده‌ی حاصل از جملات مستخرج از مصاحبه با خبرگان می‌باشد که ۸ کد در یک طبقه و تحت عنوان مضمون فرعی «دلبستگی‌های فردی در زندگی»، ۵ کد در یک طبقه و تحت عنوان مضمون فرعی «احساس کارآمدی فردی» و ۵ کد در یک طبقه و تحت عنوان مضمون فرعی «احساس سعادت‌مندی فردی» شناسایی و تحلیل شد.

جدول ۲. مضمون اصلی و فرعی حاصل از طبقه‌بندی موضوعی منتج از کدهای اولیه متغیر احساس نشاط و شادی جمعی خانواده (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

مضمون اصلی	مضامین فرعی	جمله‌های طبقه‌بندی شده	تعداد خبرگان
احساس نشاط و شادی جمعی	تقویت روابط با خانواده و جامعه	برقراری روابط صمیمانه زن یا شوهر با سایر اعضای خانواده	۱۵
		توانایی تعامل فرد با دوستان و فامیل	۱۴
		توانایی تعامل فرد با افراد بیگانه در محیط کار و جامعه	۱۵
		شرکت در نشست‌های دوستانه و برقراری تعامل با دیگران	۱۴
	مراجع و مکان‌های ابراز شادی	تدارک سفر با اعضای خانواده به اماکن سیاحتی و زیارتی	۱۳
		حضور در فرهنگسراها یا موزه و اماکن فرهنگی	۱۳
		شرکت در مسابقات علمی، فرهنگی، هنری و ورزشی در برنامه‌های مختلف	۱۳
		استفاده از خدمات تفریحی- ورزشی در محله (پارک و فضای سبز، باشگاه و...)	۱۵
		شرکت در اردوهای یک روزه با اعضای خانواده	۱۳
		سهولت دستیابی به نیازهای اولیه زندگی خانوادگی در آرامش فکری زوجین	۱۴
	احساس امنیت و تضمین آسایش زندگی	دستیابی به مراکز درمانی	۱۵
		دستیابی به مراکز بهداشتی	۱۴
		ثبات شغلی در آرامش فکری زوجین	۱۵
		دستیابی به مراکز آموزشی مدارس، آموزشگاه‌ها و دانشگاه‌ها	۱۴

یافته‌های حاصل از جدول (۲) نشان می‌دهد شاخص‌های رفاه ذهنی خانواده در مضمون اصلی «احساس نشاط و شادی جمعی» شامل ۳ مضمون فرعی و ۱۴ کد طبقه‌بندی

شده‌ی حاصل از جملات مستخرج از مصاحبه با خبرگان می‌باشد که ۴ کد در یک طبقه و تحت عنوان مضمون فرعی « تقویت روابط با خانواده و جامعه»، ۵ کد در یک طبقه و تحت عنوان مضمون فرعی « مراجع و مکان‌های ابراز شادی» و ۵ کد در یک طبقه و تحت عنوان مضمون فرعی « احساس امنیت و تضمین آسایش زندگی» شناسایی و تحلیل شد.

جدول ۳. مضمون اصلی و فرعی حاصل از طبقه‌بندی موضوعی منتج از کدهای اولیه متغیر کیفیت زندگی ذهنی فردی خانواده (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

مضمون اصلی	مضامین فرعی	جمله‌های طبقه‌بندی شده	تعداد خبرگان
کیفیت زندگی فردی ذهنی	لذت جویی فردی از زندگی	تخصیص برنامه برای ساعات بیکاری در کنار خانواده	۱۴
		گذران اوقات فراغت در مکان‌های تفریحی	۱۵
		اقدام به ایجاد جوی مهربان و صمیمی در خانواده	۱۵
		استفاده بهینه از دارایی‌ها و لذت از آن	۱۴
	رضایت‌مندی فردی از زندگی	رضایت از سلامت جسمی و روانی	۱۳
		رضایت از منزلت اجتماعی	۱۴
		رضایت از منزلت شغلی	۱۴
		رضایت زوجین از زندگی زناشویی	۱۴
		رضایت از روابط عاطفی با اعضای خانواده	۱۳
	هدف‌گذاری در زندگی	دارا بودن برنامه و هدف مشخص در زندگی	۱۴
		دارا بودن هدفی راسخ برای فرزندپروری	۱۵
		دارا بودن هدف برای ادامه تحصیل و ارتقای شغلی	۱۳
		برنامه ریزی برای ادامه تحصیل خود یا فرزندان به خارج از کشور	۱۴
		برنامه ریزی برای مهاجرت خانوادگی	۱۲
		برنامه‌ریزی برای شرکت در کلاس‌های مختلف ورزشی، هنری، علمی و ..	۱۵

مضمون اصلی	مضامین فرعی	جمله‌های طبقه‌بندی شده	تعداد خبرگان
		رعایت هنجارهای مثبت جامعه	۱۴
		رعایت شان و منزلت دیگران (کرامت انسانی)	۱۳
		دارا بودن حس خیرخواهی برای دیگران	۱۵
	مشارکت در فضاهای اجتماعی	شرکت در کمپین‌ها و کمک‌های مردمی و NGOها	۱۴
		شناسایی نیازمندان و کمک مالی و معنوی به آنها	۱۵
		کمک ماهیانه به خیریه‌ها و یا افراد نیازمند	۱۴

یافته‌های حاصل از جدول (۳) نشان می‌دهد شاخص‌های رفاه ذهنی خانواده در مضمون اصلی «کیفیت زندگی فردی» شامل ۴ مضمون فرعی و ۲۱ کد طبقه‌بندی شده‌ی حاصل از جملات مستخرج از مصاحبه با خبرگان می‌باشد که ۴ کد در یک طبقه و تحت عنوان مضمون فرعی «لذت جویی فردی از زندگی»، ۵ کد در یک طبقه و تحت عنوان مضمون فرعی «رضایت‌مندی فردی از زندگی»، ۹ کد در یک طبقه و تحت عنوان مضمون فرعی «هدفگذاری در زندگی» و ۳ کد در یک طبقه و تحت عنوان مضمون فرعی «مشارکت در فضاهای اجتماعی» شناسایی و تحلیل شد.

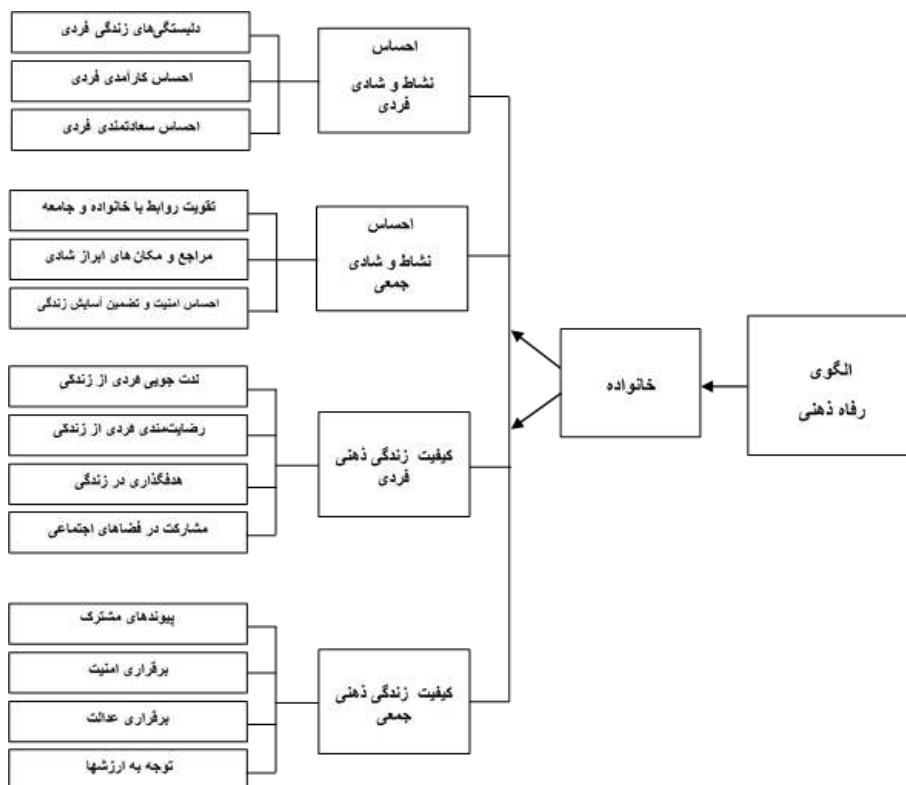
جدول ۴. مضمون اصلی و فرعی حاصل از طبقه‌بندی موضوعی منتج از کدهای اولیه متغیر کیفیت زندگی ذهنی جمعی خانواده (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

مضمون اصلی	مضامین فرعی	جمله‌های طبقه‌بندی شده	تعداد خبرگان
کیفیت زندگی ذهنی جمعی	پیوندهای مشترک	برقراری روابط گسترده با افراد مختلف در فرهنگ‌های مختلف	۱۴
		حضور در شبکه‌های مجازی و اجتماعی	۱۵
		یکپارچگی و همکاری با سایر اعضای خانواده در جهت انجام وظایف شخصی	۱۴
		ایجاد حس اعتماد در محیط خانه بین اعضاء	۱۵
		برقراری انصاف و عدالت در محیط خانه بین اعضاء خانواده	۱۴
	برقراری امنیت	حفظ حرمت و کرامت انسانی در جامعه	۱۵

مضمون اصلی	مضامین فرعی	جمله‌های طبقه‌بندی شده	تعداد خبرگان	
		تامین سلامت جسمی و روانی در خانه، محل کار و جامعه	۱۴	
		حفظ جان و مال و آبرو توسط پلیس در سطح جامعه	۱۵	
		رعایت حقوق شهروندی	۱۴	
	برقراری عدالت		رعایت انصاف و عدالت در تقدیر از زحمات همسر در انجام وظایف خانه و تربیت فرزندان	۱۵
			همکاری دوجانبه با همسر به صورت هماهنگ در آموزش، پرورش و تربیت فرزندان	۱۴
			برقراری عدالت بین زنان و مردان در جامعه	۱۵
			توانایی در مطالبه فردی و اجتماعی آزادی	۱۵
			آزادی در نحوه پوشش و آرایش و رفتار جمعی در سطح جامعه	۱۵
	توجه به ارزش‌ها		آزادی در مطالعه کتب مورد علاقه	۱۲
			آزادی در نحوه گذراندن اوقات فراغت بدون دخالت همسر و فرزندان	۱۳
			آزادی فعالیت در شبکه‌های مجازی با توجه به تغییر در سبک زندگی	۱۵

یافته‌های حاصل از جدول (۴) نشان می‌دهد شاخص‌های رفاه ذهنی خانواده در مضمون اصلی «کیفیت زندگی ذهنی جمعی» شامل ۴ مضمون فرعی و ۱۷ کد طبقه‌بندی شده‌ی حاصل از جملات مستخرج از مصاحبه با خبرگان می‌باشد که ۵ کد در یک طبقه و تحت عنوان مضمون فرعی «پیوندهای مشترک»، ۴ کد در یک طبقه و تحت عنوان مضمون فرعی «برقراری امنیت»، ۵ کد در یک طبقه و تحت عنوان مضمون فرعی «برقراری عدالت» و ۳ کد در یک طبقه و تحت عنوان مضمون فرعی «توجه به ارزش‌ها» شناسایی و تحلیل شد.

پس از تحلیل مضمون مصاحبه با خبرگان و شناسایی مضامین فرعی از طبقه‌بندی جملات مشابه و کدگذاری‌های انجام یافته؛ همانگونه که یافته‌های جداول ۱ تا ۴ نشان داد؛ ۴ مضمون اصلی برای الگوی رفاه ذهنی خانواده شناسایی شدند و الگوی مورد نظر طراحی شد.

شکل ۱. الگوی رفاه ذهنی خانواده (ماخذ: برگرفته از یافته‌های پژوهش)

در ادامه و برای اعتبارسنجی الگوی طراحی شده‌ی رفاه ذهنی خانواده، لازم می‌بود پرسشنامه‌ای مستخرج از کدهای طبقه‌بندی شده و مضامین فرعی و اصلی توسط محققین طراحی گردد و با استفاده از نظر خبرگان مورد مطالعه؛ پرسشنامه مورد اعتبارسنجی قرار گیرد و به عبارتی هنجاریابی شود. بنابراین نتایج تحلیل عاملی اکتشافی جهت دستیابی به موارد فوق، در ادامه گزارش می‌گردد.

نتایج حاصل از تحلیل عاملی اکتشافی به منظور سنجش اعتبار سازه‌ای و همچنین تفکیک و دسته‌بندی گویه‌های ۵۷ گانه رفاه ذهنی در قالب ۶ شاخص بر اساس تجزیه به مؤلفه‌های اصلی

استفاده شد. در جدول (۵) نتایج اعتبار سازه‌ای جهت پایداری درونی هر گویه با سایر گویه‌ها محاسبه شد که به جز گویه ۱۱ و ۳۱ مورد تایید واقع شد ($> 0/3$).

جدول (۵) اعتبار سازه‌ای گویه‌های رفاه ذهنی خانواده

Extraction	Initial	گویه	Extraction	Initial	گویه
۰/۵۲	۱	گویه ۳۰	۰/۶۱	۱	گویه ۱
۰/۷۳	۱	گویه ۳۲	۰/۷۱	۱	گویه ۲
۰/۷۳	۱	گویه ۳۳	۰/۶۴	۱	گویه ۳
۰/۷۶	۱	گویه ۳۴	۰/۶۷	۱	گویه ۴
۰/۷۸	۱	گویه ۳۵	۰/۷۴	۱	گویه ۵
۰/۶۹	۱	گویه ۳۶	۰/۶۸	۱	گویه ۶
۰/۶۸	۱	گویه ۳۷	۰/۵۸	۱	گویه ۷
۰/۸۱	۱	گویه ۳۸	۰/۵۸	۱	گویه ۸
۰/۶	۱	گویه ۳۹	۰/۶۲	۱	گویه ۹
۰/۷۱	۱	گویه ۴۰	۰/۵۶	۱	گویه ۱۰
۰/۵۹	۱	گویه ۴۱	۰/۶۳	۱	گویه ۱۲
۰/۵۳	۱	گویه ۴۲	۰/۵۹	۱	گویه ۱۳
۰/۶۱	۱	گویه ۴۳	۰/۳۵	۱	گویه ۱۴
۰/۶۱	۱	گویه ۴۴	۰/۶۵	۱	گویه ۱۵
۰/۵۹	۱	گویه ۴۵	۰/۵۹	۱	گویه ۱۶
۰/۷۹	۱	گویه ۴۶	۰/۵۲	۱	گویه ۱۷
۰/۷۷	۱	گویه ۴۷	۰/۶۸	۱	گویه ۱۸
۰/۷۶	۱	گویه ۴۸	۰/۶۴	۱	گویه ۱۹
۰/۸۶	۱	گویه ۴۹	۰/۶۹	۱	گویه ۲۰
۰/۵	۱	گویه ۵۰	۰/۵۶	۱	گویه ۲۱
۰/۶۴	۱	گویه ۵۱	۰/۴۲	۱	گویه ۲۲
۰/۵۲	۱	گویه ۵۲	۰/۳۳	۱	گویه ۲۳
۰/۷	۱	گویه ۵۳	۰/۶۱	۱	گویه ۲۴
۰/۵	۱	گویه ۵۴	۰/۶	۱	گویه ۲۵

Extraction	Initial	گویه	Extraction	Initial	گویه
۰/۴۶	۱	گویه ۵۵	۰/۳۴	۱	گویه ۲۶
۰/۶۷	۱	گویه ۵۶	۰/۶۲	۱	گویه ۲۷
۰/۴۸	۱	گویه ۵۷	۰/۵۲	۱	گویه ۲۸
			۰/۴۶	۱	گویه ۲۹

در ادامه و جهت تفکیک و دسته‌بندی گویه‌های ۵۵ گانه رفاه ذهنی خانواده در قالب ۶ شاخص بر اساس تجزیه به مؤلفه‌های اصلی طبق اطلاعات مندرج در جدول شماره (۶) ملاحظه می‌شود مقدار $KMO^1 = 0/78$ بدست آمد و در نتیجه تعداد نمونه‌ها برای اجرای تحلیل عاملی بسیار مناسب است. مطابق با جدول شماره فوق مقدار کرویت بارتلت نیز برابر $5910/77$ با سطح معنی داری $p = 0/000$ بدست آمده است و نتیجه می‌شود تفکیک عاملها به درستی انجام شده و گویه‌های مندرج در هر عامل همبستگی ریشه‌ای بالایی با همدیگر دارند.

جدول (۶) آزمون کایزمایر و کرویت بارتلت برای رفاه ذهنی خانواده

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		۰/۷۸
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	۵۹۱۰/۷۷
	Df	۱۴۸۵
	Sig.	۰/۰۰۰

طبق اطلاعات جدول شماره (۷) و براساس بارهای عاملی چرخش داده شده به روش واریماکس ۵۵ گویه مربوط به شاخص‌های شش‌گانه شناسایی شده می‌باشد که در جدول مذکور همراه با ضرایب بار عاملی آنها قید شده‌اند. قابل ذکر است گویه‌های ۱۳-۲۲-۲۸-۲۹-۵۵-۵۷ به علت بار عاملی پایین حذف شدند ($< 0/5$) و در نهایت با ۴۹ گویه عامل مندی پرسشنامه انجام شد.

1 . Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling
2 . Bartlett's Test of Sphericity

جدول (۷) تفکیک عامل‌های مربوط به شاخص‌های رفاه ذهنی خانواده براساس ضرایب بار عاملی با چرخش

واریماکس

عامل ۶	عامل ۵	عامل ۴	عامل ۳	عامل ۲	عامل ۱	گویه‌ها
					۰/۸۵	۴۹- اطمینان از برقراری حقوق شهروندی در همه امور و احساس رضایت از زندگی
					۰/۸۴	۴۷- اطمینان از تامین سلامت جسمی و روانی در خانه، محل کار و جامعه و احساس رضایت از زندگی
					۰/۸۴	۴۸- اطمینان از حفظ جان و مال و آبرو توسط پلیس در سطح جامعه و احساس امنیت
					۰/۸۲	۴۶- اطمینان از حفظ حرمت و کرامت انسانی در جامعه و احساس رضایت
					۰/۸۱	۳۶- برنامه ریزی برای ادامه تحصیل خود یا فرزندان به خارج از کشور و ایجاد رضایت
					۰/۷۹	۳۵- برنامه ریزی برای مهاجرت خانوادگی و ایجاد رضایت
					۰/۷۶	۳۴- برنامه ریزی برای شرکت کردن خود یا فرزندان در کلاس‌های مختلف ورزشی، هنری، علمی و .. و احساس رضایت
					۰/۷۵	۳۷- رعایت هنجارهای مثبت و حفظ شان و منزلت دیگران (کرامت انسانی) و احساس رضایت
					۰/۷۴	۳۲- دارا بودن برنامه و هدف مشخص در زندگی و احساس رضایت از زندگی
					۰/۷۴	۳۳- دارا بودن هدفی راسخ برای فرزندپروری، ادامه تحصیل و ارتقای شغلی و احساس رضایت از زندگی
					۰/۷۳	۳۸- دارا بودن حس خیرخواهی برای دیگران و احساس رضایت
					۰/۷۲	۳۹- شرکت در کمپین‌ها و کمک‌های مردمی نظیر دیوار مهربانی و ... و احساس رضایت
					۰/۷۲	۴۰- شناسایی نیازمندان در اطراف (محلّه و فامیل و ..) و کمک مالی و معنوی به آنها و احساس رضایت
					۰/۷۱	۴۱- کمک ماهیانه به خیریه‌ها و یا افراد نیازمند و احساس رضایت
					۰/۷	۴۴- ایجاد حس اعتماد در محیط خانه و احساس رضایت از زندگی
					۰/۷	۴۳- یکپارچگی و همکاری با سایر اعضای خانواده در جهت انجام

نشریه فرهنگی - تربیتی زنان و خانواده

گویه‌ها	عامل ۱	عامل ۲	عامل ۳	عامل ۴	عامل ۵	عامل ۶
وظایف شخصی و احساس رضایت						
۴۵- ایجاد حس انصاف و عدالت در جامعه و رضایت از زندگی	۰/۶۹					
۵۳- اطمینان از توانایی در مطالبه فردی و اجتماعی آزادی و احساس رضایت	۰/۶۸					
۵۰- اطمینان از انصاف و عدالت در تقدیر از زحمات همسر در انجام وظایف خانه و تربیت فرزندان و رضایت از زندگی	۰/۶۵					
۴۲- برقراری روابط گسترده با افراد مختلف در فرهنگ‌های مختلف (حضور در شبکه‌های مجازی و اجتماعی) و احساس رضایت	۰/۶					
۵۲- اطمینان از برقراری عدالت بین زنان و مردان در جامعه و احساس رضایت از زندگی	۰/۵۸					
۵۱- اطمینان از همکاری دوجانبه با همسر به صورت هماهنگ در آموزش، پرورش و تربیت فرزندان و احساس رضایت از زندگی	۰/۵۵					
۵۶- آزادی در نحوه گذراندن اوقات فراغت بدون دخالت همسر و فرزندان و احساس رضایت	۰/۵۴					
۵۴- اطمینان از آزادی در نحوه پوشش و آرایش و رفتار جمعی در سطح جامعه و احساس رضایت از زندگی	۰/۵					
۵۵- آزادی در مطالعه کتب مورد علاقه و احساس رضایت	۰/۴۸					
۵۷- آزادی در حضور و فعالیت در شبکه‌های مجازی با توجه به تغییر در سبک زندگی خانواده‌ها و رضایت از زندگی اجتماعی	۰/۴۷					
۵- تاثیر عضویت و بهره‌گیری از شبکه‌های اجتماعی در ایجاد دلبستگی فردی	۰/۷۱					
۱- اهمیت منطقه محل سکونت، متراژ خانه و نوع ملک در احساس شادی فردی	۰/۶۸					
۲- اهمیت دارا بودن ماشین مدل بالا در احساس شادی فردی	۰/۶۶					
۳- اهمیت دارا بودن شغل با پرستیژ و درآمد بالا در احساس شادی فردی	۰/۶۶					
۴- اهمیت دارا بودن تعلقات خانوادگی (همسر و فرزند و...) در احساس شادی فردی	۰/۶۱					
۹- اهمیت برقراری آسایش در زندگی خانوادگی در احساس شادی فردی	۰/۵۸					

گویه‌ها	عامل ۱	عامل ۲	عامل ۳	عامل ۴	عامل ۵	عامل ۶
۱۲- کاهش احساس شادی و خوشبختی فردی تحت الشعاع پاندمی کرونا		۰/۵۷				
۱۰- اهمیت تطابق درآمد خانواده با نیازهای زندگی در احساس شادی فردی		۰/۵۳				
۱۳- ترس از دست دادن سلامت و مختل شدن زندگی		۰/۴۴				
۲۰- اهمیت سفر با اعضای خانواده به اماکن سیاحتی و زیارتی در احساس شادی جمعی			۰/۸۱			
۱۸- اهمیت حضور در فرهنگسراها یا موزه و اماکن فرهنگی در احساس شادی جمعی			۰/۷۴			
۱۶- اهمیت شرکت در مسابقات علمی، فرهنگی، هنری و ورزشی صدا و سیما در احساس نشاط جمعی			۰/۷۲			
۱۷- اهمیت استفاده از خدمات تفریحی- ورزشی در محله (پارک و فضای سبز، باشگاه و...) در احساس نشاط جمعی			۰/۶			
۱۹- اهمیت برگزاری اردوهای یک روزه با اعضای خانواده در ایجاد شادی و نشاط جمعی			۰/۵۸			
۱۴- اهمیت دارا بودن روابط صمیمانه با سایر اعضای خانواده و تعامل با دوستان و فامیل در ایجاد نشاط جمعی			۰/۵۳			
۶- اهمیت انجام وظایف محوله در خانواده به عنوان همسر، پدر یا مادر در احساس آرامش فردی				۰/۷۷		
۷- اهمیت رعایت نظم و مقرارت در خانواده در احساس آسایش و شادی فردی				۰/۷۲		
۸- اهمیت برقراری ارتباط صمیمانه با همسر و فرزندان در ایجاد احساس شادی فردی				۰/۶۸		
۲۴- تخصیص برنامه برای ساعات بیکاری در کنار خانواده و گذران اوقات فراغت در مکان‌های تفریحی و احساس رضایت از زندگی					۰/۶۵	
۲۶- اقدام به ایجاد جوی مهربان و صمیمی در خانواده و احساس رضایت ز زندگی					۰/۵۷	
۲۵- استفاده بهینه از دارایی‌ها و لذت بردن از زندگی					۰/۵۴	
۲۷- دارا بودن منزلت اجتماعی و احساس رضایت از زندگی					۰/۵۲	

گویه‌ها	عامل ۱	عامل ۲	عامل ۳	عامل ۴	عامل ۵	عامل ۶
۳۰- دارا بودن روابط عاطفی با دیگران و احساس رضایت از زندگی					۰/۵۱	
۲۸- دارا بودن منزلت شغلی و احساس رضایت از زندگی					۰/۴۳	
۲۹- دارا بودن سلامت جسمی و روانی و احساس رضایت از زندگی					۰/۴۱	
۱۵- اهمیت شرکت در نشست‌های دوستانه و برقراری تعامل با دیگران در احساس شادی گروهی						۰/۷۶
۲۱- اهمیت سهولت دستیابی به نیازهای اولیه زندگی خانوادگی در آرامش فکری زوجین						۰/۷۴
۲۳- اهمیت دستیابی به مراکز بهداشتی و درمانی						۰/۵۲
۲۲- اهمیت ثبات شغلی در آرامش فکری زوجین						۰/۴

به علت نزدیک بودن گویه‌های مربوط به برخی عوامل؛ با یکدیگر تلفیق شدند و نهایتاً در قالب چهار عامل اصلی طبقه‌بندی شدند [گویه‌های شاخص دوم و چهارم با هم تلفیق و تشکیل عامل دوم تحت عنوان «احساس نشاط و شادی فردی» را دادند. گویه‌های شاخص سوم و ششم با هم تلفیق و تشکیل عامل سوم تحت عنوان «احساس نشاط و شادی جمعی» را دادند]. عامل اول تحت عنوان «کیفیت زندگی ذهنی جمعی» و عامل چهارم تحت عنوان «کیفیت زندگی ذهنی فردی» نام‌گذاری شدند.

در نتیجه‌ی عامل بندی حاصل از رفاه ذهنی خانواده در قالب ۴۹ گویه و چهار عامل ۱- احساس نشاط و شادی فردی ۲- احساس نشاط و شادی جمعی ۳- کیفیت زندگی ذهنی فردی ۴- کیفیت زندگی ذهنی جمعی منطبق با الگوی (۱) تایید شد. در ادامه و پس از طراحی الگوی رفاه ذهنی خانواده منطبق با نظر صاحب‌نظران و خبرگان مورد مطالعه؛ برای هر یک از چهار عامل شناسایی شده در الگوی مزبور؛ پایایی با استفاده از آلفای کرون باخ محاسبه شد و مطابق اطلاعات جدول (۸) مقادیر پایایی گویه‌های هر یک از عامل‌های شناسایی شده در الگوی طراحی شده بالای ۰/۷ بدست آمد که نشان دهنده پایداری درونی گویه‌های هر عامل با یکدیگر می باشد. در نتیجه الگوی طراحی شده به عنوان الگوی رفاه ذهنی خانواده مورد تایید قرار گرفت.

جدول (۸): مقادیر پایایی شاخص‌های رفاه ذهنی خانواده در الگوی طراحی شده

مقادیر پایایی	گویه‌ها	شاخص‌ها
۰/۸۵	۱۱	۱- احساس نشاط و شادی فردی
۰/۷۷	۹	۲- احساس نشاط و شادی جمعی
۰/۹۱	۵	۳- کیفیت زندگی ذهنی فردی
۰/۹۴	۲۴	۴- کیفیت زندگی ذهنی جمعی

در نهایت و جهت تایید اعتبار گویه‌های عوامل الگوی مورد نظر، با ۵ تن از اساتید خبره؛ مصاحبه مجدد انجام داده و توسط ایشان به صورت محتوایی و صوری گویه‌های هر عامل مورد تایید و در نهایت الگوی تدوین شده مورد تایید و هنجاریابی شد.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف ساخت و اعتبارسنجی الگوی رفاه ذهنی خانواده انجام شد. نتایج پژوهش حاضر چهار عامل ۱- نشاط و شادی فردی ۲- نشاط و شادی جمعی ۳- کیفیت زندگی ذهنی فردی و ۴- کیفیت زندگی ذهنی جمعی منبث از ۱۴ مضمون فرعی تشکیل دهنده آنها را به عنوان عمده‌ترین شاخص‌های رفاه ذهنی خانواده شناسایی و معرفی نمود. همراستا با این طبقه‌بندی برای رفاه ذهنی؛ نظریه پردازان مختلفی دو شاخصه اصلی رفاه ذهنی را احساس شادی و احساس رضایت از زندگی دانسته‌اند. مهمترین نظریه پردازان در زمینه رفاه ذهنی دینر و سو هستند. از نظر آنها دو جنبه از رفاه ذهنی حائز اهمیت است. یکی جنبه شناختی که به صورت رضایت فرد از زندگی تصور می‌شود و دیگری جنبه عاطفی که معمولاً به صورت احساس شادی یا ناراحتی افراد یا تعادل میان احساس خوشایند و ناخوشایند در نظر گرفته می‌شود. در همین زمینه برونی و پورتا بر این باورند که رفاه ذهنی از چهار جزء عنصر عواطف خوشایند؛ عواطف ناخوشایند؛ قضاوت درباره زندگی یا سنجش وضعیت زندگی؛ رضایت در مورد مسائل زمینه‌ای نظیر ازدواج، سلامتی، اوقات فراغت، ... تشکیل می‌شود. در حقیقت این افراد رفاه ذهنی را متشکل از دو بخش ۱- احساس نشاط و شادی و ۲- کیفیت زندگی ذهنی می‌دانند. همانگونه که خبرگان در بخش مصاحبه عنوان نمودند، احساس نشاط و شادی در دو بعد فردی و جمعی برای خانواده مد نظر

می‌باشد. این احساس در بعد فردی در دل‌بستگی‌های فردی و احساس کارآمدی فردی و همچنین احساس سعادت‌مندی و رفاه قرار می‌گیرد. اگر زوجین به ویژه مرد خانواده که وظیفه رفع نیازهای روزانه را بر عهده دارد، بتواند با انجام وظایف خود موجبات آرامش عاطفی همسر و فرزندان خود را فراهم آورد و با ایجاد نظم و مقررات در انجام مسئولیت‌های اعضای خانواده مدیریت نماید؛ با توجه به دارایی‌هایی که دارد، احساس نشاط و شادی در خود داشته و آن را به دیگر اعضای خانواده انتقال می‌دهد. زن خانواده نیز با انجام وظایف همسری و مادری در صورت پرورش و تربیت فرزندان و برقراری روابط عاطفی با آنها می‌تواند احساس شادکامی را در خود متبلور نماید و به نوعی رفاه ذهنی خود را افزایش دهد. در ادامه روند وظایف زوجین در خانواده تقویت روابط با دیگران، احساس امنیت و اطمینان از آسایش در زندگی خانوادگی در کنار وجود مراجع و اماکن ابراز شادی برای زوجین می‌تواند احساس شادی جمعی را تقویت کند. همچنین کیفیت زندگی ذهنی از نگاه صاحب‌نظران مورد مصاحبه در دو بعد فردی و جمعی طبقه‌بندی شد. کیفیت زندگی ذهنی در بعد فردی شامل هدف داشتن در زندگی، مشارکت در برنامه‌های اجتماعی در سطح جامعه، لذت‌جویی از زندگی و رضایت‌مندی از زندگی می‌باشد. در واقع داشتن هدف در زمینه‌های تحصیلی، شغلی، خانوادگی و ... در کنار بهره‌گیری از دارایی‌ها و امکانات و برنامه‌ریزی برای اوقات فراغت خانواده و همچنین کمک به افراد نیازمند در کنار احساس رضایت از زندگی در ابعاد مختلف شغلی، عاطفی، اجتماعی و فرهنگی می‌تواند کیفیت زندگی فردی زوجین را مرتفع سازد. در کنار این موارد، توان برقراری روابط با افراد در جامعه و فضاهای مجازی با فرهنگ‌های مختلف در کنار احساس امنیت داشتن در خانه، محل کار و جامعه و اطمینان از عدالت بین زنان و مردان و توانایی مطالبات فردی و اجتماعی و آزادی در فعالیت‌های مختلف از طریق توجه به ارزش‌های جامعه در کنار هم می‌تواند کیفیت زندگی ذهنی جمعی خانواده را تضمین کند. نتایج بخش کمی پژوهش نیز برای اعتبارسنجی ابزار پرسشنامه تدوین شده برگرفته از الگوی رفاه ذهنی؛ نشان داد این طبقه‌بندی و شاخص‌سازی رفاه ذهنی خانواده منطبق با نظریه‌های جامعه‌شناسی و نظر خبرگان بوده و به عنوان یک ابزار هنجاریابی شده و استاندارد می‌تواند برای محققان آتی مورد استفاده قرار گیرد. در نتیجه با توجه به اینکه خانواده مهمترین بستر تربیت فرزندان می‌باشد و رفتار صحیح زوجین در خانواده موجب بهبود رفاه ذهنی اعضای

خانواده می‌شود، لازم است توجه ویژه‌ای به عناصر و شاخص‌های رفاه ذهنی خانواده مبذول گردد که برای تشخیص وضعیت رفاه ذهنی خانواده‌ها به ویژه زوجین، بهره‌گیری از ابزار اعتبارسنجی شده در پژوهش حاضر پیشنهاد می‌گردد.

References

- Adedeji, A., Olonisakin, T.T., Buchcik, J., Metzner, F., Tsabedze, W. et al. (2023). The multicultural conceptualisation of well-being. *BMC Public Health*, 23, 2041, 1-16. <https://doi.org/10.1186/s12889-023-16966-0>.
- Amir Mazaheri, Amir Masoud and Ghadarbandfard Shirazi, Zeinab. (2014). Study of factors affecting domestic violence against women and the reasons for their tolerance of violence. *Iranian Journal of Sociological Studies*, Year 4, Issue 15, pp. 27-46. (In Persian)
- Bargahi, Hossein and Narges, Kabiri. (2015). Mental well-being and the effect of social trust on it (case study of young people living in Tehran). *Quarterly Journal of Sociological Studies of Youth*, Volume 6, Winter 2015, pp. 9-32. (In Persian)
- Blokot, Mehdi Rajab; Sharifi, Seyed Mehdi and Afkaneh, Mohammad. (2019). Identifying the Competencies of Creative Industries Managers (Case Study: Islamic Republic of Iran News Agency), *Iranian Journal of Public Administration Studies*, Year 3, Issue 2, pp. 109-130. (In Persian)
- Francis, L.J.(1999). Happiness is a thing called stableextraversion: a further examination of the relationship between the Oxford Happiness Inventpry and Eysenk's dimensionalmodel of personality and gender. *Personality and Individual Differences*, 26, 5-11.
- Hezarjaribi, Jafar and Safari Shali, Reza. (2012). *Anatomy of Social Welfare (First Edition)*. Tehran: Society and Culture Publications. (In Persian)
- Khosravi, Roqiya and Dalvand, Frank. (2013). Mental well-being of Afghan immigrants living in Shiraz and its related factors. *Journal of the Iranian Demographic Association*, Year 18, No. 35, pp. 429-466. (In Persian)
- Kouchakinejadeh, Fatemeh, Ramezanzadeh, Mehdi, Masoompour, Jafar and Fattahi, Ahadollah. (2011). Survey and measurement of quality of life in rural areas of the central part of Kermanshah city. *Geographical Perspective (Human Studies)*, Year 6, Nos. 14 and 19. (In Persian)
- Mousavi, Seyed Mohsen. (2013). *Happiness, Theoretical Approaches and Empirical Findings*. Tehran: Sina Publications. (In Persian)
- Phillips, D. (2006). *Quality of life; concept, policy and practice*, London, Routledge.
- Putnam, R.D.(1996). *The prosperous community: social capital and public life*, The American prospect.
- Rees, G. (2017). Family structure and children`s subjective well-being: A comparative analysis in eight European countries. *Cairn. Info- NecPlus*, 1, 13-35.
- Salehi Shahraki, Salimeh and Shiani, Malihe. (2019). The relationship between communities and the mental well-being of children aged 10 to 12 in the sixth district of Tehran. *Quarterly Journal of Social Welfare*, Volume 19, Summer 2019, Issue 73. (In Persian)
- Shirvani Nagani, Mina., Idrisi, Afsaneh and Moshir Istikhara, Zahra. (1401). Investigating the relationship between belonging to the city and the mental well-being of Tehran citizens (a study among citizens over 18 years of age in Tehran). *Urban Sociological Studies*, Year 12, Issue 42, pp. 1-34. (In Persian)
- Veenhoven, R. (1995). Two-State Trait Discussion on Happiness. *Social Indicator research*. 43: 211-225
- Veenhoven, R. (1998). The Utility of Happiness. *Social Indicator research*. No. 20.
- Zingerle, A. (2000). Simmel on Happiness. *Journal of Happiness Studies*. No. 1.

